

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Педагогічний факультет
Кафедра початкової та дошкільної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи

Н. В. Михальченко

30 серпня 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
РИТОРИКА, КУЛЬТУРА ТА ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ
ВИХОВАТЕЛЯ**

Ступінь магістра
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
012 Дошкільна освіта

2023 – 2024 навчальний рік

Розробник: Трифонова Олена Сергіївна, професорка кафедри початкової та дошкільної освіти, докторка педагогічних наук, професорка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри початкової та дошкільної освіти
Протокол № 1 від «29» серпня 2023 р.
Завідувачка кафедри (С. І. Якименко)
«29» серпня 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Вибіркова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – так	012 Дошкільна освіта	<i>Рік підготовки:</i> 1-й
Загальна кількість годин – 90		<i>Семестр</i> 2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Ступінь магістра	<i>Лекції</i> 8
		<i>Практичні, семінарські</i> 38
		<i>Лабораторні</i> -
		<i>Самостійна робота</i> 44
		Вид контролю: залік

Мова навчання – українська.

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: 46 год. – аудиторні заняття, 44 год. – самостійна робота (52 % ~ 48 %).

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Вибіркова
Індивідуальне науково-дослідне завдання –	012 Дошкільна освіта	<i>Рік підготовки:</i> 1-й
Загальна кількість годин – 90		<i>Семестр</i> 2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Ступінь магістра	<i>Лекції</i> 4
		<i>Практичні, семінарські</i> 6
		<i>Лабораторні</i> -
		<i>Самостійна робота</i> 80
		Вид контролю: залік

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота (10 % ~ 90 %).

2. ВСТУП

Анотація

Навчальна дисципліна «Риторика, культура та техніка мовлення вихователя» є надзвичайно важливою та актуальною у здобутті другого (магістерського рівня) вищої освіти, адже майбутній фахівець дошкільної освіти повинен бути компетентним не лише у концептуальних засадах дошкільної освіти, а й у презентуванні власних дослідницьких проєктів, накопиченого досвіду з вирішення педагогічних ситуацій, спрямованих на формування різних компетенцій дитини-дошкільника, на педагогічних радах, круглих столах, конференціях, семінарах тощо. Вивчення означеної навчальної дисципліни дозволить майбутньому фахівцю досягти успіху в майбутній професійній діяльності, оскільки студенти у процесі її вивчення здобувають знання з історії ораторського мистецтва, законів риторики, правил і техніки публічних виступів; удосконалюють чітку дикцію і вимову, вправляються в доречному використанні художніх і невербальних засобів виразності під час дискурсивної діяльності, зокрема в закладі дошкільної освіти. У процесі вивчення навчального курсу студенти ознайомлюються з поняттями: «риторика», «дискурс», «дискурсивна діяльність», «комунікативна поведінка» та ін. Особливе значення в процесі вивчення навчальної дисципліни надається вдосконаленню комунікативних якостей мовлення студента, розгляду почуттєво-емоційних, логіко-психологічних прийомів ефективного здійснення дискурсивної діяльності, володінню мистецтвом слова, способам переконання та впливу на слухачів із урахуванням їхніх вікових особливостей.

Ключові слова: риторика, комунікативна культура, техніка мовлення, дискурс, дискурсивна діяльність, мистецтво слова, технології, вихователь, дошкільна освіта.

Annotation

The university course 'Rhetoric, culture and speech technique of an educator' is extremely important and relevant in obtaining a second level of higher education (master's degree). The future specialists in preschool education must be competent not only in the conceptual foundations of preschool education, but also in presenting their own research projects, accumulated experience in solving pedagogical situations aimed at the formation of various competencies of the preschool child, at pedagogical councils, round tables, conferences, seminars, etc. The study of the university course will allow the future professionals to succeed in professional activity. During the course students acquire knowledge of the history of public speaking, the laws of rhetoric, rules and techniques of public speaking; improve clear diction and pronunciation, practice the appropriate use of artistic and nonverbal means of expression during discursive activities, in particular in preschool education. In the process of studying the course students get acquainted with the concepts: 'rhetoric', 'discourse', 'discursive activity', 'communicative behavior', etc. Special importance is given to improvement of the communicative qualities of student's speech, perceptive and emotional, logical and psychological methods of effective implementation of discursive activities, mastery of the art of speech, ways of persuasion and influence on students, taking into account their age.

Key words: rhetoric, communicative culture, speech technique, discourse, discursive activity, art of speech, technologies, educator, preschool education.

3. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

Метою є: ознайомити студентів із риторикою як наукою, історично й суспільно зумовленою системою загальних вимог до комунікативно-мовленнєвої поведінки носія певної культури, культурою педагогічного спілкування, технікою володіння засобами виразності рідного мовлення; навчити вільно користуватися мовленнєвими засобами, жанрами педагогічної риторики в будь-яких комунікативно-ситуативних умовах і передусім у їхній майбутній професійній діяльності; вдосконалити основи майстерності публічного мовлення студентів, навички чистого, правильного та виразного мовлення.

Завданнями є:

- оволодіти теоретичними знаннями з основ ораторського мистецтва;
- ознайомити з жанрами, законами риторики, національною специфікою виголошення промов;
- удосконалити навички нормативного, точного, логічного, чистого, доречного, багатого, образного, виразного мовлення;
- оволодіти на практиці методикою виголошення промови;
- навчити студентів вільно користуватися різноманітними мовленнєвими засобами в будь-яких комунікативно-ситуативних умовах і передусім у їхній безпосередній професійній діяльності;
- ознайомити з історією й практикою публічного мовлення, особливостями мовленнєвої поведінки промовця;
- сформувати вміння й навички складання текстів виступів різних жанрів;
- ознайомити з прийомами активізації впливу на увагу слухачів, організації ефективного публічного мовлення в різній аудиторії (діти дошкільного віку, батьки, колеги, громадськість).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК-2. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК-4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-5. Здатність працювати в команді.

ЗК-6. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності

II. Фахові:

ФК-1. Здатність організовувати освітній процес у закладах дошкільної освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій.

ФК-6. Здатність здійснювати просвітницьку діяльність із метою підвищення психолого-педагогічної компетентності вихователів, батьків, громадськості.

ФК-7. Здатність до організації співпраці закладу дошкільної освіти з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців до партнерства з батьками.

ФК-9. Здатність до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації у професійній діяльності та до конкурентної спроможності на ринку праці.

ФК-10. Здатність розробляти і реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти у сфері дошкільної освіти.

ФК-11. Здатність організовувати науково-експериментальну та методичну діяльність у системі дошкільної освіти.

Програмні результати навчання

ПРН 5.2. Впроваджувати інформаційні та комунікаційні технології і генерувати нові ідеї в організації освітнього процесу закладів дошкільної освіти різного типу.

ПРН 5.3. Встановлювати взаємодію з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців та батьками з метою забезпечення якості дошкільної освіти, реалізації дослідницьких та інноваційних проектів.

ПРН 5.4. Аналізувати й порівнювати результати педагогічного впливу на індивідуальний розвиток дитини дошкільного віку в різних видах діяльності.

ПРН 5.13. Визначати проблему та понятійний апарат дослідження в сфері дошкільної освіти, збирати та аналізувати необхідну інформацію з різних джерел.

ПРН 5.14. Планувати, організовувати і здійснювати експериментальні дослідження в сфері дошкільної освіти, обробляти результати досліджень з використанням статистичних методів, аргументувати висновки і презентувати результати досліджень.

4. Передумови для вивчення дисципліни: актуальні проблеми дошкільної педагогіки, технології викладання фахових методик.

5. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1.

Тема 1. Риторика як мистецтво і наука

Предмет, об'єкт, завдання курсу. Предмет та основні поняття класичної риторики. Зв'язок риторики з іншими науками. Сутність понять: «риторика», «педагогічна риторика», «ораторське мистецтво», «красномовство», «оратор». Мовленнєво-риторичний ідеал педагога, його сутність. Закони риторики.

Тема 2. Історія риторики

Зародження і розвиток вітчизняної риторики. Формування риторичної особистості у школах Давньої Греції і Давнього Риму. Видатні оратори Київської Русі (митрополит Іларіон, Климент Смолятич, Кирило Туровський, Володимир Мономах). Українське красномовство у XIII-XVII ст. Київська школа риторики (XVII-XVIII ст.). Риторика у філософському осмисленні Василя Сухомлинського. Риторика в сучасному українському суспільстві (Бондаренко Г.Л., Капська А. Й., Мацько Л. І, Сагач Г. М. та ін.).

Кредит 2.

Тема 3. Культура ораторського мистецтва

Основні роди, види і жанри красномовства (академічне, політичне, дипломатичне, суспільно-побутове, діалогічне). Еристика. Гомілетика. «Золоті» правила риторики. Аналіз ораторського виступу. Етапи створення тексту. Жанри педагогічного спілкування (дослідження Т. Ладиженської, Н. Голуб).

Тема 4. Промова: етапи її проведення.

Інвенція як розділ класичної риторики. Моделювання аудиторії (діти дошкільного віку, батьки, педагоги, громадськість), її типи й ознаки. Промова як дослідження. Вибір теми. Диспозиція як один з етапів підготовки ораторської промови. Композиційна схема промови. Вступ. Основна частина диспозиції (виклад та аргументація). Висновки, та їх типи. Елокуція. Техніка промови як демонстрація культури оратора. Тропи і фігури у риторичній мові. Акція як завершальний етап реалізації риторичної мети. Вимоги до виступу.

Кредит 3.

Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя

Комунікативні ознаки ораторського мовлення майбутнього фахівця дошкільної освіти. Емоційність як комунікативна якість мовлення. Експресивність мовлення. Невербальні засоби мовлення, їх значення в професійній діяльності майбутнього педагога. Прийоми активізації впливу на мисленнєво-мовленнєву діяльність слухачів.

Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення

Робота над диханням, голосом. Вправи на розвиток голосу і правильного мовного дихання. Прийоми вдосконалення дикції. Артикуляційна гімнастика. Засоби логіко-емоційної виразності у промові оратора: паузи, логічний наголос, темп, мелодика мовлення.

6. Структура навчальної дисципліни
Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1.						
Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	11	1	6	-	-	4
Тема 2. Історія риторики	19	1	6	-	-	12
Усього:	30	2	12	-	-	16
Кредит 2.						
Тема 3. Культура ораторського мистецтва	14	2	6	-	-	6
Тема 4. Промова: етапи її проведення	16	2	6	-	-	8
Усього:	30	4	12	-	-	14
Кредит 3.						
Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя	12	-	6	-	-	6
Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	18	2	8	-	-	8
Усього:	30	2	14	-	-	14
Усього годин:	90	8	38	-	-	44

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1.						
Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	12	2	2	-	-	8
Тема 2. Історія риторики	18	-	-	-	-	18
Усього:	30	2	2	-	-	26
Кредит 2.						
Тема 3. Культура ораторського мистецтва	10	-	-	-	-	10
Тема 4. Промова: етапи її проведення	20	2	2	-	-	16
Усього:	30	2	2	-	-	26
Кредит 3.						
Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя	14	-	-	-	-	14
Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	16	-	2	-	-	14
Усього:	30	-	2	-	-	28
Усього годин:	90	4	6			80

**7. Теми лекційних занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	1
2.	Тема 2. Історія риторики	1
Кредит 2.		
3.	Тема 3. Культура ораторського мистецтва	2
4.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	2
Кредит 3.		
5.	Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	2
Усього:		8

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	2
Кредит 2.		
2.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	2
Усього:		4

8. Теми семінарських занять програмою не передбачено

**9. Теми практичних занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	6
2.	Тема 2. Історія риторики	6
Кредит 2.		
3.	Тема 3. Культура ораторського мистецтва	6
4.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	6
Кредит 3.		
5.	Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя	6
6.	Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	8
Усього:		38

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	2
Кредит 2.		
2.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	2
Кредит 3.		
3.	Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	2
Усього:		6

10. Теми лабораторних занять програмою не передбачено**11. Самостійна робота****Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	4
2.	Тема 2. Історія риторики	12
Кредит 2.		
3.	Тема 3. Культура ораторського мистецтва	6
4.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	8
Кредит 3.		
5.	Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя	6
6.	Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	8
Усього:		44

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1.		
1.	Тема 1. Риторика як мистецтво і наука	8
2.	Тема 2. Історія риторики	18
Кредит 2.		
3.	Тема 3. Культура ораторського мистецтва	10
4.	Тема 4. Промова: етапи її проведення	16
Кредит 3.		
5.	Тема 5. Культура мовлення – важливий засіб формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя	14
6.	Тема 6. Шляхи вдосконалення техніки мовлення	14
Усього:		80

12. Індивідуально-науково дослідне завдання:

Проект з теми «Національно-культурний компонент мовленнєвої діяльності майбутнього вихователя»

13. Форми поточного та підсумкового контролю

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЕКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (ККР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового матеріалу, виконання практичних робіт, уміння самостійно опрацьовувати тексти різних жанрів, складання промов для різної аудиторії, розробка ігор і

вправ для розвитку техніки виразного мовлення; здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал (захист рефератів та індивідуального науково-дослідного завдання).

Завданням підсумкового контролю (ККР, залік) є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

Студенту виставляється **відмінно**, якщо студент виявив глибокі й систематичні знання з дисципліни, вміння узагальнювати теоретичний матеріал; оволодів практичними вміннями і навичками застосовувати різні засоби техніки мовлення; володіє вміннями й навичками цілісного аналізу та виразного читання (в тому числі напам'ять) художніх творів із урахуванням їх родо-жанрової та стильової специфіки; здатний до розв'язання теоретико-практичних завдань з риторики та культури мовлення; демонструє самостійність і оригінальність суджень у своїх виступах, промовах; виявляє високий рівень мовленнєвої культури.

Студенту виставляється **дуже добре**, якщо студент виявив досить повні знання з навчальної дисципліни, дає правильні, подекуди не повні визначення теоретико-методичних засад навчальної дисципліни; вміє добирати докази на підтвердження власних думок, складати промови; демонструє достатній рівень мовленнєвої культури; матеріал викладає логічно, послідовно, але припускається незначних неточностей у розкритті окремих методичних положень; знає та вживає у власному мовленні тексти різних літературних жанрів.

Студенту виставляється **добре**, якщо студент виявив достатні знання з риторики, культури та техніки мовлення, дає правильні, подекуди не повні визначення теоретико-методичних засад навчальної дисципліни; оволодів уміннями і навичками застосовувати теоретичні знання з риторики; матеріал викладає послідовно, але припускається незначних неточностей у розкритті окремих методичних положень; знає вимоги до промов, може скласти текст, хоча у своїх виступах не завжди є переконливим.

Студенту виставляється **задовільно**, якщо студент засвоїв програмовий матеріал із навчальної дисципліни в передбачуваному обсязі і намагається висловити своє ставлення до дискусійних проблем, хоча й не завжди вміє застосовувати теоретичні знання в конкретних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях; виявляє вміння й навички виразного читання (зокрема напам'ять) окремих художніх творів; вміє добирати докази на підтвердження власних думок, використовувати словниково-довідкову літературу; демонструє задовільний рівень мовленнєвої культури; може скласти промову, але є не переконливим у її виголошенні; викладає матеріал непослідовно, неточно із наявними помилками.

Студенту виставляється **мінімальний задовільно**, якщо студент виявив слабкі знання з навчальної дисципліни; не завжди правильно пов'язує теоретико-методичні положення з практичною діяльністю в закладах дошкільної освіти; не вміє складати промови, висловити свою думку та критичні зауваження до висловлених іншими мовцями промов; демонструє задовільний рівень мовленнєвої культури; викладає матеріал неточно, з наявними неточностями й помилками.

Кількість балів у кінці **семестру** повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота																		ККР	Накоп бали /сума
Кредит 1						Кредит 2						Кредит 3							
T1	T1	T1	T2	T2	T2	T3	T3	T3	T4	T4	T4	T5	T5	T5	T6	T6	T6	30	300
20	15	15	15	15	15	15	15	15	15	20	20	10	10	10	10	10	10		

14. Методи навчання

Словесні (лекції, дискусії, наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного мовленнєвого матеріалу; пояснення, за допомогою якого розкривається сутність риторико-педагогічної, комунікативно-мовленнєвої діяльності), *наочні* (розгляд презентацій, таблиць, схем), *практичні* (виконання мовленнєво-творчих вправ, завдань за текстами творів дитячої літератури), *проблемні* (метод вирішення проблемних завдань), *дослідницькі* (метод проєктів), *інтерактивні* (робота в малих групах, «Дерево рішень», «Інформаційне гроно», «мозкова атака»), *активні методи навчання* (моделювання професійно-мовленнєвих ситуацій, імітаційно-рольові ігри), *кейс-метод*.

Технології: *тренінгові* (корпоративний і комунікативний тренінги), *комунікативно-мовленнєві* (парні інтерв'ю).

Методами демонстрування результатів навчання є: поточні опитування на практичних заняттях, оцінка якості виконання практичних, самостійних завдань, захист презентацій, експрес-опитування, комплексна контрольна робота

Засобами діагностики є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної роботи, презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

15. Рекомендована література

Основна

1. Бондаренко В. В. Риторика: навч. посіб. Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: ХНАДУ, 2013. 111 с.
2. Бондаренко Г. Л. Історія педагогічної риторики : навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 276 с.
3. Докаш В. І. Риторика та культура спілкування: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 2016. 487 с.
4. Кизилова В. В. Риторика з основами культури й техніки мовлення : навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищої освіти; Держ. закл. «Луган. нац. у-т імені Тараса Шевченка», 2018. 114 с.
5. Колотілова Н. А. Риторика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
6. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії : посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2007. 224 с.
7. Мацько Л. І. Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.
8. Олійник Ольга. Сучасна ділова риторика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2010. 166 с.
9. Словник основних термінів та понять риторики /Г. М. Сагач; Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ: МАУП, 2006. 280 с.
10. Требін М. П. Ораторське мистецтво: підручник /М. П. Требін, Г. П. Клімова, Н. П. Осипова, Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік; ред.: М. П. Требін, Г. П. Клімова; Нац. ун-т «Юрид. Акад.. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2013. 207 с.

Допоміжна

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика : навч. посіб. Львів: Світ 2001. 240с.
2. Академічна риторика : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Автор. колектив: Сивачук Н. П., Снігур І. М., Санівський О. М. Умань : Видавничо-поліграфічний цент «Візаві», 2013. 375 с.
3. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підручн. Вид. 2-ге, без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 384 с.
4. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навч. посібн. Київ Кондор, 2006. 264 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Тишаліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
6. Луценко І. Педагогічний стиль мовлення. *Дошкільне виховання*. 2000. № 1. С. 9-10.

7. Мацько Л. Риторика: предмет, основні поняття й розділи. *Дивослово*. 2001. № 12. С. 28-32.
8. Мацько Л. І. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
9. Олійник Ольга. Основи ораторської майстерності: навч. посіб. Київ: Кондор, 2010. 181 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посіб. Київ: Центр учбов. літератури, 2008. 592 с.
11. Пінчук Ю. В. Риторика, культура та техніка мовлення вчителя-логопеда. Київ, Книга-Плюс, 2016. 168 с.
12. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ : Знання, 2006.
13. Ревуцький Д. Живе слово. Львів, 2001.
14. Риторичний квітник: афористичний золотий слів: навч. посіб. з риторики / упор. Г. М. Сагач; Міжнародна академія фундаментальних основ буття. Київ: Слово, 2004. 264 с.
15. Сагач Г. М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації. Київ: Зоря, 2003. 250с.
16. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2010.
17. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Київ: Знання, 2006.
18. Фенко М. Красномовство: навч. посіб. /М. Фенко, З. Мацюк; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 211 с.

Інформаційні ресурси

1. Бондаренко Г. Л. Сім секретів риторичного успіху вчителя початкової школи. *Початкова школа і сучасність*. 2016. №8 (24). С.10-115 (URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/14985/1/H_Bondarenko_PSHIS_8%2824%29_2016.pdf)
2. Бондаренко Г. Л. Як підготувати і виголосити промову з метою переконання. *Початкова школа і сучасність*. 2016. №10(26). С.3-6 (URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/18378/1/H_Bondarenko_PSHIS_12%2828%29_2016.pdf)
3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : «Академія», 2007. 360 с. URL: http://194.44.152.155/elib/local/sk7_10976.pdf
4. Національна бібліотека України імені В. Г. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Національна Академія Наук України. URL: <http://www.nas.gov.ua/>;
6. Національна бібліотека України для дітей. URL: <http://www.chl.kiev.ua/>;
7. Словники та енциклопедії. URL: <http://dic.academic.ru/searhall.php>;
8. Українська мова та література. URL: <http://ridnamova.ck.ua>.